

Mednarodni pomen kranjskega misijonarja Marka Antona Kappusa pri kartografiranju Kalifornije

Jezuit pater Marko Anton Kappus je svoje misijonarsko delo v Novi Španiji (*Nueva España*, od 16.–19. stoletja) začel z velikim žarom in željo po pastoralnem delu in širitvi krščanstva v t. i. Zahodnih Indijah. Pri tem je bil, kot se zdi, brez omahovanja pripravljen na vsakovrstno odrekanje udobnemu načinu življenja, kakršnega je bil vajen doma na Kranjskem kot kronovini habsburške monarhije in ki ga je zamenjal za misijonarjenje in delo z domorodci v ameriški polpuščavski pokrajini Sonori oziroma Zgornji Pimeriji (*Pimería Alta*). Predstavil bom nekatera najpomembnejša Kappusova osebnoizpovedna pisma v slovenskem prevodu in nekatere njegove osebne dokumente v latinščini (na primer *indipetae*, prim. Maver 2016; 2021) ter pisma domačim v nemščini (v južnobavarskem narečju, ki so ga tisti čas uporabljali na Kranjskem). Ti dokumenti in pisma, ki jih je Marko Anton Kappus pošiljal v Evropo iz Nove Španije, ki je v največjem okviru zajemala današnjo Mehiko, velik del ZDA od Kalifornije do Floride, Srednje Amerike in Karibov ter severni del Južne Amerike, so ohranjeni v Evropi na treh mestih, kjer sem jih raziskoval: v Rimskem arhivu Družbe Jezusove (ARSI), v t. i. Dolskem arhivu shranjenem v Arhivu Republike Slovenije in v znanem nemškem zborniku jezuitske korespondence *Der neue Welt-Bott mit allerhand Nachrichten deren Missionarien Societatis Iesu*, 1726–1758. Stanonik je med prvimi začel poglobljeno raziskovati Marka Antona Kappusa in o njem objavil vrsto razprav, posamezne študije pa v kronološkem smislu poleg njega še Zmago Šmitek, Erik Kovačič, Tomaž Nabergoj, Igor Maver in Maja Šabec. Knjiga o Marku Antonu Kappusu, ki je izšla 2022, predstavlja sintetični pogled nanj, moj tekst na tem mestu pa je le deloma povzet iz mojega poglavja, saj ima nekoliko drugačen fokus (Šabec, Nabergoj, Maver, Prenz Kopušar 2021; prim. tudi Maver 2016).

Marka Antona Kappusa lahko postavimo v okvir baroka na Slovenskem, predvsem v povezavi z ambicioznimi intelektualnimi in kulturnimi prizadevanji ljubljanskih operozov, s katerimi si je dopisoval, natančneje z Janezom Gregorjem Dolničarjem (Stanonik, 1990), ki je bil soustanovitelj Akademije operozov, *Academia operosorum Labacensium* (Gantar, 1994), in duhovni vodja

kulturnega preporoda v baročni Ljubljani. Kappus v pismu Janezu Gregorju Dolničarju (1655–1719) uporablja zapis imena Joannes Gregorius Dolnitscher, kar je bilo njegovo kranjsko ime, po 1688, ko je postal plemič, pa se je podpisoval kot Thalnitscher de Thalberg. Leta 1691 mu je Kappus poslal pismo v latinščini, zadnje v Erbergovi zbirki prepisov originala vsaj z začetka 19. stoletja. Namenjeno je bilo njegovemu nečaku pravniku Karlu Jožefu Kappusu, pl. Pichelsteinu, sinu brata Janeza (Johanna), ki je bil rojen leta 1664 (1668?) in je po dosegljivih podatkih umrl leta 1720, v plemiški stan pa je bil zaradi zasluga v železarstvu povzdignjen leta 1693 (von Pichelstein). Karl Jožef je bil je član Akademije operozov (Exquisitus) ter vicedomski tajnik in Marko Anton je pismo Dolničarju (prav tako operozu) s pozdravi namenil prav njemu, saj je bil nanj očitno zelo ponosen. Kot ugotavlja Stanonik (1990), je Kappusa Dolničarjev oče Joannes Baptista najverjetneje osebno poznal, morda ga je srečal pred odhodom v Ameriko tudi sam Dolničar, saj mu je pisal v Ameriko, naj ga seznanj s tamkajšnjim življenjem, Kappus pa zaradi neznanih razlogov takšnega pisma ni poslal, ampak Dolničarju v pismu iz 1691 sporoča, da mu bo o tem obširneje pisal kasneje. Ko je Dolničar dobri dve desetletji pozneje v letu 1715 začel pisati delo *Bibliotheca Labacensis publica*, je očitno menil, da je Kappus umrl tistega leta, ko je od njega prejel pismo, torej 1692. Ta časovna distanca je verjetno vplivala tudi na to, da je pozabil njegovo pravo ime in ga napačno zapisal kot Lovrenca (prim. Vidmar, 2013). Janez Gregor Dolničar, pl. Thalberg, omenja Marka Antona Kappusa med »asketi« v okviru četrte skupine avtorjev v *Bibliotheci Labacensis* iz leta 1715, čeprav ga navaja kot Marka Lovrenca Kappusa iz Kamne Gorice pri Radovljici. Slovenski prevod se glasi:

Lovrenc Kappus, Kranjec, Kamnogoričan, rojen leta 1656, iz Družbe Jezusove. Odlični pričevalec Kristusa je bil septembra leta 1687 poslan v Indije, da bi širil vero, za kar je dal pobudo sam. Potem ko je preživel veliko nevarnosti na morju, je tja prispel meseca aprila leta 1689. Ta misijon, ki je bil od vseh najbolj oddaljen, se je imenoval Cucurpe v deželi Sonora v Kaliforniji, ki je od Kranjske oddaljena 2700 nemških milj, od indijskega glavnega mesta México pa 430. Koliko ljudi je spreobrnil (izkazalo se je, da bi bilo število izjemno veliko, zato je bil ljub kralju Španije, ki je zahteval, da navedejo točno število) tam, kjer je leta 1692, kakor poročajo, kot nepremagljivi Kristusov borec nad vse junaško pretrpel slavno smrt, ko so ga prebodli s puščico! (Vidmar, 2013)

V Dolničarjevem zapisu gre seveda za omembo Lovrenca Kappusa, ki pa nikoli ni bil v misijonih v Ameriki, prav tako ni dokazov, da je bil »ljub kralju Španije«. Po drugi strani ugotovimo, da je Marko Lovrenc Kappus (1683–1727) v tistem času dejansko živel in deloval kot duhovnik, najprej kot kaplan v Kropi, nato pa do smrti leta 1727 kot župnik prav tam. Ali je Dolničar jezuitskega misijonarja Marka Antona morda po pomoti zamenjal zanj, lahko le ugibamo. Stanonik (1989) je zapisal, da je bil Kappus v času, ko je Dolničar to napisal,

še živ, zato so njegovi rojstna letnica ter letnica in način smrti napačni. Napačno je zapisano tudi mesto delovanja, saj je bil Cucurpe le zgodnje območje njegovega misijonskega dela, kasneje pa je živel še v Mátapu in Arivechiju ter tam tudi umrl. Dolničar je v navedenem delu na koncu še dodal, da naj bi bil Kappus avtor svežnja pisem o potovanju v Indije ter o poganskih običajih in znamenitostih, ki sicer ni ohranjeno – *Scripta: Fasciculus epistolarum. Itineris in Indias relationis. Item De ritu paganorum et memoranda*.

Kappusova pisma, ki bodo nekatera predstavljena kasneje kažejo na njegovo odlično znanje tako latinščine kot nekatera seveda tudi nemščine ter na dar za živo opisovanje dogodkov in retorične spretnosti. Izražajo njegovo zanimanje za rojstno deželo, sorodnike in prijatelje, s katerimi je skušal kljub izjemnim razdaljam ohraniti stike in jim sporočati svoja doživetja z roba tedaj znanega sveta, tedanje španske kolonije Nove Španije. »Kranjski« jeziki oziroma današnje slovenščino je Marko Anton Kappus pri rokopisnem vnosu rimskih jezuitov o njegovem znanju jezikov (Maver, 2016) postavil na prvo mesto, šele nato nemščino in latinščino, pred odhodom v Ameriko leta 1687 in med tamkajšnjim misijonarjenjem pa se je očitno naučil tudi odlične kastiljščine. Pomembno je dejstvo, da je bila mati slovitega mecena slovenske razsvetljske književnosti Žige Zoisa (1747–1819) Ivana (Johanna) Katarina, rojena Kappus pl. Pichelstein (1725–1798), prav tako iz družine Kappusovih in da je prav ona naučila Zoisa tudi slovensko; Kappus je bil potemtakem v sorodu s kranjskim naravoslovcem baronom Žigo Zoisom (Sigmund Zois Freiherr von Edelstein). Ivana Kappus pl. Pichelstein je bila hči rudarskega nadzornika iz Ljubljane in slovenskega rodu; bila je nečakinja ljubljanskega zdravnika Janeza Krizostoma Pollinija ter sestrična pianista in skladatelja Franca Pollinija, zato lahko upravičeno sklepamo, da so Kappusovi znali in pogosto govorili tudi slovensko. Zoisov oče Michelangelo je bil sicer po rodu Italijan in je s sinom govoril italijansko. To pomeni, da so Kappusovi doma govorili (tudi) slovensko in so se etnično imeli za Kranjce, četudi so morda med seboj govorili večinoma nemško in so zelo podpirali habsburško monarhijo. Zato jih nikakor ne moremo šteti za etnične Nemce, bili pa so seveda državljani Avstrije, torej v tem smislu Avstrijci. Nasploh obstaja mnogo dokazov, da je tedanje plemstvo govorilo (tudi) slovensko.

Marko Anton Kappus se je rodil 12. aprila 1657 v premožni železarski družini v Kamni Gorici pri Radovljici, iz katere je izšlo več uglednih mož. Najprej se je šolal v Ljubljani, teologijo je študiral v Gradcu in kasneje v Milanu, v jezuitski red pa je stopil leta 1676 v Celovcu. Na začetku je poučeval po raznih jezuitskih kolegijih (Ljubljana, Leoben, Gradec) in se v prvi polovici leta 1685, ko je na začetku istega leta neuspešno prosil za odhod na Kitajsko, odločil za delo v jezuitskih misijonih v Mehiki, ki je bila tedaj španska kolonija (njegova pisma predstojniku – *indipetae* – že zelo zgodaj odkrijejo njegovo gorečo željo

po misijonarjenju). Sprva so smeli iti v misijone v Novi Španiji le španski in portugalski jezuiti. Število misijonskih postojank je sčasoma začelo naraščati, zato so španske oblasti leta 1664 odločile, da je lahko v vseh španskih kolonijah četrtnina misijonarjev Nešpancev, če so podaniki habsburške hiše v okviru tedanjega Svetega rimskega cesarstva: Nizozemske, Nemčije, Avstrije in Češke.

Indipeta po latinsko pomeni pismo jezuitov, ki so kot misijonarji želeli v kateere od Indij – Vzhodne ali Zahodne, Severno Ameriko ali Jugovzhodno Azijo; pred začasno prepovedjo reda leta 1773 so Indije pomenile vse misijone, tako v Aziji kot v Ameriki (Wicki, 2001, 2014–2015). Tudi Kappus ga je napisal pred odhodom v misijone, najprej je želel na vzhod, izbran pa je bil za Ameriko. Beseda *indipeta* je okrajšava izraza *Indiam petentes*, ki obstaja vse od začetka jezuitskega reda. V teh pismih so jezuiti izrazili gorečo željo po kandidaturi za odhod v čezmorske misijone z anotacijo *Indiam petit*, proces prijave za odhod v misijone se je imenoval *petere Indias* (Maver, 2016, 70–74). Ta »indijska pisma« so jezuiti torej pisali svojemu predstojniku jezuitskemu generalu v jezuitsko kurijo v Rim in se v njih javljali za služenje v misijonih zunaj Evrope, v t. i. Indijah, pisma se v latinščini zato imenujejo *indipetae*, prosilci pa *indipeti*. Začetek pisanja pisem lahko postavimo v sredino 16. stoletja, od osemdesetih let 16. stoletja pa jih je sistematično zbiral rimski arhiv Družbe Jezusove (Fondo gesuitico) in v njem jih je ohranjenih preko štirinajst tisoč.

Svoje »indijsko« pismo, *littero indipeto* v latinskem originalu in slovenskem prevodu, je Kappus napisal poleti leta 1685, da bi izrazil svojo trdno željo za odhod v indijske misijone.¹ *Indipeta*, ki jo je Marko Anton Kappus 7. avgusta 1685 poslal iz Milana jezuitskemu generalu Charlesu de Noyellu (1615–1686) se glasi:²

IHS

*Admodum reverende pater in Christo pater,
pax Christi.*

Ex acceptis heri a reverendo patre assistente Germaniae intellexi in Indias Occidentales patere viam, et nunc Austriacae ditionis operarios eo expeti. Quare praesentibus denuo, quemadmodum sub anni currentis principium pro missione Sinensi, pro qua nondum apertus est aditus, vota iam mea admodum reverendo patri per litteras exposueram, eadem mea desideria repeto; et quia aliter animum meum explicare non possum, me ante admodum reverendum patrem supplex humillime provolvo in genua, et gratiam hanc iterum atque iterum instantissime imploro, qua mihi admodum reverendus pater sive in Sinicas partes, dum patebit aditus, sive nunc in Indias Occidentales cum caeteris operariis veniam abeundi annuat, vitamque meam inter illos labores pro Dei gloria et proximorum salute consecrandi.

¹ Za natis gre zahvala ARSI – *Archivum Romanum Societatis Iesu* (Arhiv jezuitske generalne kurije v Rimu).

² Transkribirala in prevedla Nada Grošelj.

Non amplifico pluribus desiderium meum, quia quidquid scriberem, minus esset animi fervore, quem sentio. Eodem hoc vespere scribo patri meo provinciali, ut me inter felices illos candidatos ultimum quidem secundum merita, sed secundum desideria primum admodum reverendo patri proponere dignetur. Neque impedimento fore existimo suscipiendum proximo primum mense Septembri sacerdotium, cum vix putem futuram prae manibus prius occasionem, qua operarii illi in alterum orbem sint migraturi. Quodsi vero nulla esset spes reliqua hac occasione concepta mea vota explendi, in proximo saltem similium operariorum delectu admodum reverendus pater mei meminisse dignetur: quod ut mihi feliciter eveniat, apud Divinam Bonitatem precari non desinam; ut si haec mea desideria ad maiorem Dei cedant gloriam, optimum admodum reverendi patris animum in meam supplicantis partem omnino inclinet, et quod synceris votis vehementer expeto, etiam feliciter ab admodum reverendo patre impetrem. Et his me paternae bonitati et sanctissimis admodum reverendi patris sacrificiis humillime commendo. Mediolani 7. Augusti 1685.

*Admodum reverendi patris
infimus in Christo servus
Marcus Khappus.³*

Slovenski prevod:

IHS
Prečastiti oče, oče v Kristusu,
Kristusov mir!

Iz včerajšnje pripovedi častitega očeta asistenta za Nemčijo sem izvedel, da je pot v Zahodne Indije⁴ odprta in da se zdaj iščejo patri⁵ z avstrijskega območja, ki bi odpotovali tja. Zato v pričujočem pismu ponavljam iste želje, kakor sem jih prečastitemu očetu v začetku letošnjega leta razgrnil v pismu zastran še nedostopnega misijona na Kitajskem; ker drugače ne morem izraziti svojih čustev, kot prosilec najponižneje poklekam pred prečastitega očeta in ga spet in spet vztrajno prosim za milost, da bi smel odpotovati skupaj z drugimi patri, bodi že v kitajske dežele, samo da bodo dostopne, bodisi zdaj v Zahodne Indije, in posvetiti življenje delovanju za Božjo slavo in blagor bližnjih. Kaj več o svojem hrepenenju ne bom razpredal, ker se nič, kar bi zapisal, ne bi moglo meriti z vnemo, ki me prežema. Nocoj pišem svojemu patru provincialu, naj me blagovoli predlagati prečastitemu očetu med srečnimi kandidati – po zaslugah resda zadnjega, a po željnosti prvega. Da me šele letos septembra čaka duhovniško posvečenje, po mojem prav tako ne bo nobena ovira, saj skoraj ne verjamem, da bi se že prej ponudila priložnost za odhod teh patrov v Novi svet. Če pa to pot za izpolnitev mojih želja

³ Vir *indipet: Indipeta: Fondo gesuitico 755 (Indipetae scatola 24), f. 354: Mediolani scribit 7 aug. 1685 P. gen. Carolo de Noyelles Initio eiusdem anni se obtulerat pro missione sinensi; nunc vero audit a P. Assist. Germ. Patere viam ad Indias Occidentales ibique expeti PP. Ex Austricae coronae ditionibus. Cum Sinae non pateant, ad hanc expeditionem se offert, nec putat impedimento fore sacerdotium proximo septembri suscipiendum.*

⁴ *Zahodne Indije*: s tem imenom so označevali čezmorska ozemlja, ki so jih osvojili Španci in pozneje še druge evropske sile, torej Novi svet. V današnji rabi se ime Zahodne Indije (špansko *Indias Occidentales*, angleško *West Indies*) nanaša na Velike in Male Antile, Bahamske otoke, Trinidad in Tobago.

⁵ *Patri*: v izvirniku *operarii*, »delavci«. Jezuitsko redovno skupnost v kolegiju so sestavljali duhovniki, bogoslovci in redovni bratje. Duhovniki so bili patri. Patri »operarii« so skrbeli za dušnopastirsko delo v cerkvi kolegija, zunaj pa kot pridigarji, spovedniki in misijonarji.

ne bi bilo nikakršnega upanja, naj se prečastiti oče blagovoli spomniti name vsaj pri naslednjem izboru podobnih patrov. Ne bom nehal moliti k Božji dobroti, da bi se mi to srečno izteklo – da bi, če moje želje stremijo k večji Božji slavi, Bog nagnil dobrega prečastitega očeta k moji priprošnji in mi naklonil pri prečastitem uspešno doseči tisto, za kar se strastno potegujem z iskrenimi prošnjami. S temi besedami se najponižneje priporočam v spomin očetovski dobroti pri darovanih svetih mašah prečastitega očeta. V Milanu, 7. avgusta 1685.

Prečastitega očeta
najnižji služabnik v Kristusu
Marko Kappus.

Kappusova indipeta. (Fondo gesuitico 755 (Indipetae scatola 24), f. 354, 1685.)
Vir: Archivum Romanum Societatis Iesu, Rim.

Jezuitski misijonar Eusebio Francisco Kino (lat. Khinus, v italijanščini Eusebio Francesco Chini in v nemščini Eusebius Franz Kühn, 1645–1711) iz Južne Tirolske v današnji Italiji je na podlagi svojih potovanj in odkritij leta 1701 narisal zemljevid, v katerem je prvokrat zarisal, da Spodnja Kalifornija (Baja California) ni otok, ampak v resnici dolg polotok, ki je povezan s severnoameriško celino. Kalifornija je bila sicer že v 16. stoletju na nekaterih zemljevidih vrisana kot polotok, vendar se je to védenje kasneje izgubilo in so se razširile drugačne, napačne interpretacije. Kartografsko je Kino pokazal, da Kalifornijski zaliv ni nekakšna velika morska ožina, ki naj bi potekala vzdolž Severne Amerike, in da torej Kalifornija ni otok, kot so verjeli tedaj. Na Kinovem zemljevidu je zapisano tudi posvetilo Kappusu, ki je prevedeno v slovenščino (Maver, 2016, 62–67). Kappus je po Kinovem naročilu poslal to pismo iz Mátapa v Sonori leta 1701 znancu Filipu Alberthu na Dunaj, ta pa ga je nato preposlal uredništvu revije *Nova litteraria Germaniae aliorumque Europae regnorum anni MDCCVII*

collecta, ki je izhajala v letih 1707–1709 v Frankfurtu ob Majni in Leipzigu ter je v povezavi s Kappusom pomemben posrednik védenja o kolonialni Ameriki v tedanji Evropi. Kappusovo pismo je s Kinovim posvetilom in zemljevidom izšlo v letniku 1707, zemljevid pa je znan pod naslovom *Passo por tierra a la California*. To je prvi avtentični zemljevid Kalifornijskega zaliva, narejen na temelju raziskovalnih odprav, s katerimi je Kino raziskal gornji del Kalifornijskega zaliva ter rečna tokova Gile in Kolorada.

Častiti pater Filip Alberth iz Družbe Jezusove, predstojnik Knjižnice pri Sv. Ani, nam je dobrohotno predstavil zemljevid, ki nas pouči, da je Kalifornija [danes Península de Baja California, Kalifornijski polotok], ki je doslej veljala za otok, v resnici celina. O tem zemljevidu, izrisanem v Ameriki po prizadevanju patra Evzebija Frančiška Kina, smo sodili, da bi ga bilo greh odtegovati javnosti, zato smo ga prikazali v bakrorezu na zadnji strani; k njemu bo vsakdo, ki se mu bo zahotelo, lahko narisal najnovejši zemljevid patra Hennepina in druge zemljevide drugih avtorjev. Obenem pošiljamo pismo, ki ga je pater Marko Anton Kappus iz Mátapa – v Severni Ameriki ta kraj slovi po kolegiju Družbe Jezusove – skupaj z omenjenim zemljevidom patra Kina poslal v Evropo, natančneje v Avstrijo, glasi pa se takole:

Častiti pater v Kristusu,
Kristusov mir! (*Pax Christi*)

Ker na nekaj mojih pisem, ki sem jih lani in predlanskim poslal v Evropo, ni sploh nikakršnega odgovora, utemeljeno sumim, da so utrpela brodolom ali da so padla v roke sovražnikov, ki jim je izpostavljen ocean. Mogoče bo pričujoče pismo, če nisem v zmoti, plulo z ugodnejšim vetrom, zdaj ko se Španija veseli svojega novega kralja. Kljub temu in prav zato sicer različni ljudje širijo različne govorice in trdijo, da bo Mars zanetil vojne na morju in po deželah. Naj bo že z vojnami tako ali drugače, to kratko pisemce pišem in ga pošiljam na običajni način, drugo pa prepuščam usodi. Zdaj se mi ponuja tehten povod za pisanje; v mesecu februarju je namreč iz Kalifornije (kjer se krščanska vera iz dneva v dan bolj širi) pripotoval častiti pater Juan María de Salvatierra in se za ta čas ustavil pri meni; in ker sva se pogovarjala o težavnosti prehoda čez morje v Kaliforniji, njega pa so prepričali tehtni argumenti, ki so po vsem videzu dokazovali, da Kalifornija v nasprotju z zemljevidi sodobnih geografov ni otok, temveč polotok, se je podal na potovanje po kopnem, dolgo 150 lig in več, s spremljevalcem, častitim patrom Evzebijem Frančiškom Kinom; premagal je ogromne ovire in naposled odprl svetu nov dostop do Kalifornije po kopnem. Zato bodo preučevalci geografije na zemljevidih, ki jih bodo izdajali v prihodnje, spet sledili starejšim stopinjam in Kalifornije ne bodo več risali kot otok, temveč kot polotok, če ne bodo hoteli vztrajati v zmoti. In da bi ukaželjnim, ki jih je v Avstriji vse polno, postala ta predstava jasnejša, prilagam majhen zemljevidek, ki mi ga je v ta namen predal častiti pater Evzebij Frančišek Kino. Ob drugi priložnosti bom poslal obširnejši zemljevid Amerike, za vmesni čas pa pričakujem, da bo že ta podatek dobrodošel vsem, še zlasti, kot menim, patrom Družbe. Ne bom predolg, ker sem v pripravi na potovanje našel ugodno priliko, da pošljem to pismo v México. Priporočam se Vaši Častitosti v spomin pri svetih mašah in molitvah.

V Mátapu, 8. junija 1701.

Služabnik Vaše Častitosti v Kristusu, Marko Anton Kappus.

Zemljevid je bil zložen, na njegovi zunanji površini pa je bil spredaj napis oziroma Kinovo priporočilo oziroma posvetilo Kappusu:

Reverendo P. Marco Antonio Kappus, S. I., Collegii Matapensis Rectori Harum Novarum Regionum, et Missionum, Fautori et Benefactori se enixè commendat Eusebius Franciscus Kinus S. I.

Častitemu patru Marku Antonu Kappusu, D. J., rektorju kolegija v Mátapu tukajšnjih novih dežel in misijonov, pokrovitelju in dobroniku se goreče priporoča Evzebij Frančišek Kino, D. J.⁶ MIR

Iz Kappusovega pisma z zemljevidom E. F. Kina Filipu Alberthu na Dunaj (1701) je razvidno, da se pošiljatelj jasno zaveda pomena zemljevida in obljublja še obširnejši zemljevid Amerike, vendar ta (če je bil poslan) ni ohranjen. Doslej je bila Kappusova vloga pri tem znamenitem zemljevidu kolonialnega Novega sveta zagotovo podcenjena.

Evzebij Frančišek Kino je imel sicer pionirsko vlogo pri naselitvi, kartografiranju in pokristjanjevanju Spodnje Kalifornije ter severne in severozahodne Sonore vse do današnje ameriške zvezne države Arizone in je torej bil Kappusov sodelavec in sobrat misijonar. Splošno znano je, da je bil rojen v južnotirolskem mestecu Segno, obiskoval jezuitske šole, hudo zbolel in se nato odločil posvetiti življenje delu v misijonih, še posebej pa sta ga zanimali matematika in geografija. Leta 1687 je v svojem prvem ustanovljenem misijonu Nuestra Señora de los Dolores s sodelavci, vključno s Kappusom, počasi razširil mrežo misijonov proti severu v današnjo Arizono vse do reke Kolorado ter današnjega območja okrog mesta Yuma in reke Gile v ameriški zvezni državi Arizona, ni pa jasnih dokazov, da bi Kappus kdaj bival na ozemlju današnjih Združenih držav Amerike v južni Arizoni. Kot trdijo nekateri, je pomembno, da je njegova širitev misijonov potekala relativno mirno (z izjemo nekaterih indijanskih uporov), saj je v svojih prizadevanjih pri širjenju krščanske vere združil znanje gospodarskega načrtovanja, navajanja Indijancev na gojenje posameznih kultur in vzrejo živine in precejšnjo toleranco do indijanskih navad in običajev, zato je bil pri širitvi proti severu in zahodu tudi zelo uspešen (Bolton, 1927; 1984). Po drugi strani se prav Kappus ni strinjal s prehitrim in površnim pokristjanjevanjem, ki ga je po njegovem mnenju izvajal Kino – to je razvidno iz Kappusovega pisma v kastiljščini Diegu de Almonázirju.

Kinov zemljevid, ki ga je Kappus poslal na Dunaj leta 1701, in njegovo geografsko odkritje, da Kalifornija ni otok in da jo je mogoče doseči po kopnem iz Mehike, sta pomembna za zahodni svet. Kino je poleg tega napisal tudi avtobiografsko obarvano kroniko *Crónica de la Pimería Alta: Favores Celestiales* (*Kronika Zgornje Pimerije: nebeški blagri*, 1708).⁷ Želel si je napredovati proti

⁶ Prevedla Nada Grošelj.

⁷ Leta 1919 jo je Herbert Eugene Bolton prevedel v angleščino z naslovom *Kino's Historical Memoir of Pimería Alta*.

severozahodu in razširiti jezuitske misijone v t. i. Zgornjo Kalifornijo (Alta California), a se je to zaradi njegove smrti, političnih okoliščin in prepovedi jezuitskega reda uresničilo šele po letu 1769 s frančiškanskimi misijonarji in ustanovitvijo njihovih misijonov.

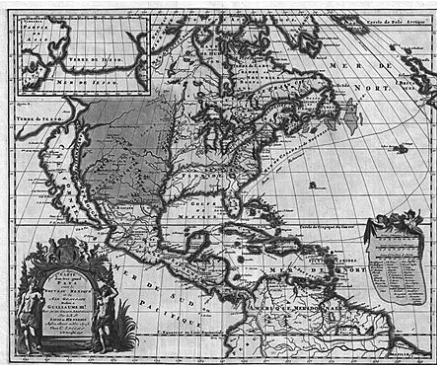

Tabula Californiae, anno 1702 Evzebija Francisca Kina (ponatisnjeno 1726/28 v knjigi Josepha Stöckleina *Der neue Welt-Bott*), <https://library.ucsd.edu/dc/object/bb1028541v>.

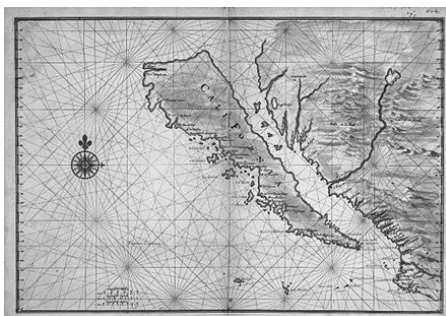
Predstavljal bom tudi pet zemljevidov Severne Amerike v 17. in zgodnjem 18. stoletju, ki za razliko od Kinovega napačno prikazujejo Spodnjo Kalifornijo kot otok.

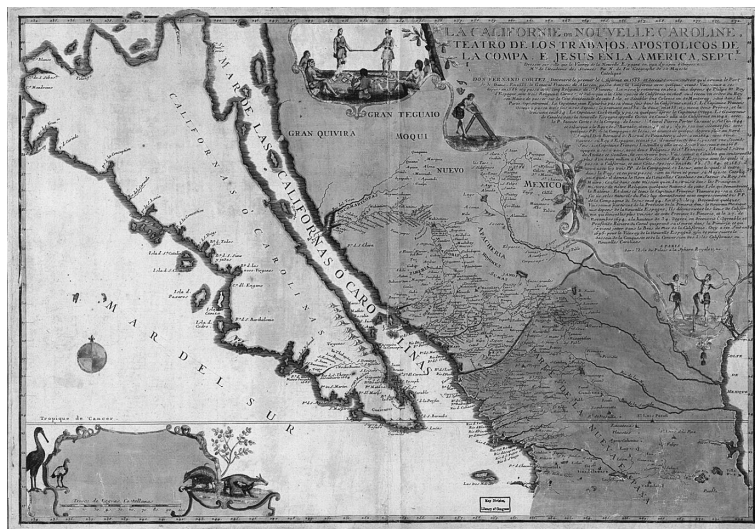
Kalifornija zarisana kot otok na zemljevidu Henricusa Hondiusa iz 1639, torej kot kartografska fikcija, kar je bilo v nekaterih primerih z nekaj izjemami vse do sredine 18. stoletja. Španski kralj Ferdinand VI je zato leta 1747 izdal kraljevi dekret, da je Kalifornija polotok, k čemur sta prispevala tudi Kino in Kappus.

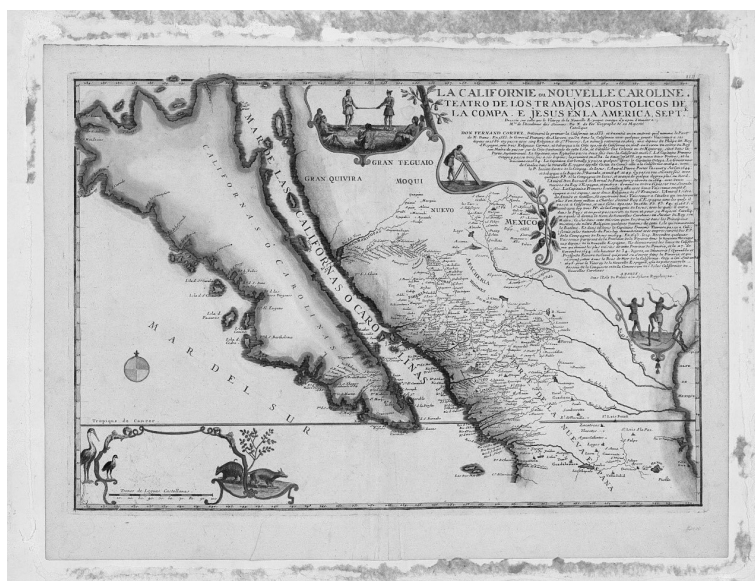
Zemljevid Severne Amerike Louisa Hennepina, iz 1698, ki je odigral odločilno vlogo pri dojemanju severnoameriške celine na prelomu 17. stoletja, jasno je razvidno, da je Kalifornija zarisana kot otok in ne pravilno kot polotok.

Kalifornija je leta 1650 na zemljevidu znanega nizozemskega kartografa Johannes Vinckeboonsa zarisana kot otok.

Na zemljevidu znamenitega francoskega kartografa Nicolasa de Fera iz 1720 je Kalifornija presenetljivo še vedno zgolj otok in prav tako nemškega avtorja M. Seutterja iz 1750, torej skoraj dvajset let po Kinovem odkritju. Zemljevidi v tem članku so prosto dostopni ali uporabljeni z dovoljenjem Woldanove kartografske zbirke Avstrijske akademije znanosti na Dunaju in še nekaterih prosto dostopnih virov.

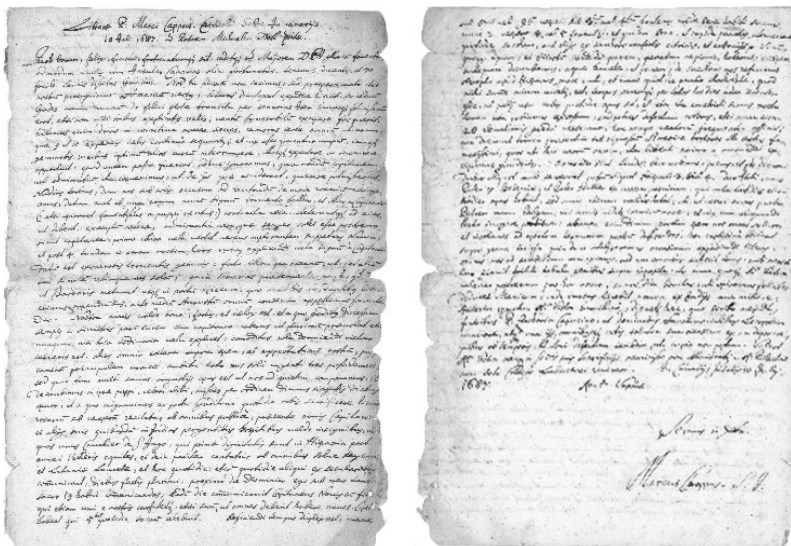
Celo uradni jezuitski zemljevid Kalifornije ali Nove Karoline kot so jo imenovali, iz leta 1720, jo še vedno nepravilno prikazuje kot otok.

Število misijonov je na severu in severozahodu Nove Španije sredi 17. stoletja skokovito naraščalo. Ustanavljali so *redukcije*, naselja, in v njih naseljevali avtohtono prebivalstvo. Namen redukcij, ki so jih prvi uvedli španski (in portugalski) kolonizatorji, je bil dvojen: organizirati avtohtono indijansko prebivalstvo in ga uvesti v evropsko kulturo. Ustanavljali so jih lahko tako posvetne oblasti kot tudi verski redovi. Španska krona je leta 1664 jezuitskemu generalu naročila, da lahko v španskih kolonijah deluje četrtna misijonarjev Nešpancev, če prihajajo iz Nizozemske, Nemčije, Avstrije in Češke, torej je to veljalo tudi za Kappusa, ki se je leta 1687 odpravil čez veliko lužo iz španskega Cádiza z drugimi misijonarji. S sodelavcem patrom Adamom Gilgom iz Moravske sta na zelo odročni misijonski postojanki v Cucurpu leta 1691 ustanovila nov misijon, Misijon sv. Tadeja. Februarja 1694 je Kappus skupaj s svojim predstojnikom Eusebiem Franciscom Kinom in španskim stotnikom Juanom Mateom Mangejem prehodil 600 kilometrov vse do Kalifornijskega zaliva. Školjke, ki jih je Kino dobil kasneje, leta 1700, od Indijancev, so po njegovem lahko izvirale le s tihomorske obale, ne pa iz zaliva, tako da so jih morali dobiti po kopnem. To bi pomenilo, da je Kalifornija povezana s celino in torej ni otok, kot so mislili dotlej. Tovrstna potovanja ter preučevanja in opisi dežele, rastlinstva, živalstva in rudnin predvsem v Zgornji Pimeriji in Sonori kažejo na dejstvo, da Kappus ni bil zgolj misijonar, ampak je, skupaj s Kinom in drugimi misijonarji, tudi aktivno raziskoval območje Sonore ali morda tudi bolj severno in zahodno od njega, preden so to po letu 1767 po izgonu jezuitov iz kraljestva Portugalske, Španije, Francije in habsburške monarhije nadaljevali frančiškani, npr. znameniti »kalifornijski apostol« Junípero Serra (Hackel, 2018). Konec 17. stoletja so območje Spodnje Kalifornije tako pokristjanjevali in raziskovali predvsem jezuitski misijonarji z ozemelj srednje Evrope, za njimi malo kasneje – predvsem v prvi polovici osemnajstega stoletja – tudi Jacob Sedelmayer iz Bavarske, Ignacius Keller iz Češke, Philip Segesser iz Švice, Juan Nentuig iz Šlezije in tudi Ferdinand Consag (Konšak/morda (slovensko) Konšek/Konščak) po rodu iz Varaždina, ki je prvi prišel iz Spodnje Kalifornije ob obali do reke Kolorado, s prehodom ne po morju, čez zaliv, temveč po kopnem, ki ga je dokazoval že Kino mnogo let poprej. Kappus je bil udeležen v izmenjavi poročil (npr. njegovo pismo Kinu o školjkah) in na odpravi, ki je bila namenjena iskanju kopenskih poti v Kalifornijo.

V letu 1680 je bila prva skupina misijonarjev v Sevilli pripravljena na odhod v Ameriko. Tisti čas je bil edino pristanišče za ladje, namenjene v Ameriko, Cádiz, ki je nadomestil pristanišče v Sevilli. Ladje so ponavadi plule najprej do Kanarskih otokov in nato naprej v Ameriko, najpogosteje v pristanišče Vera Cruz, še prej so se ponavadi ustavile v Portoriku ali v Santo Domingu. Druga skupina misijonarjev iz Srednje Evrope je zapustila Cádiz 1. julija 1687 in prispela v Vera Cruz v Novi Španiji (Mehiki). Pismi Adama Gilga in patra Adama

Kallerja sta že bili objavljeni v nekaterih knjigah (Stöcklein, *Der neue Welt-Bott*), pričujoče tretje pismo izpod peresa Marka Antona Kappusa pa je bilo dolgo časa neznano (Stanonik, 1987). Napisal ga je 10. julija 1687 v latinščini, ko je njegova ladja plula mimo Kanarskih otokov, in ga naslovil na patra Michaela dell Potaeja, člana jezuitskega kolegija v Ljubljani. Je enkratni primer pisma, ki opisuje pot do Kanarskih otokov in se osredinja na potovalne okoliščine na ladji San Román, zato je dragoceno pričevanje o življenjskih razmerah misijonarjev, ki so bili na poti v Ameriko in katerih potovalne okoliščine so bile zelo različne. Kappus je pismo napisal v naglici in v težkih okoliščinah, a je kljub temu zelo dobro strukturirano in daje sistematičen vpogled v njegovo potovanje iz Cádiza proti Kanarskim otokom. V latinščini piše z lahkoto in eleganco, na to kažejo poznavanje kompleksnejših glagolskih oblik, bogat besedni zaklad in uporaba sinonimov. Njegovo znanje latinščine je zagotovo boljše od pisnega znanja nemščine v drugih pismih, ki je spričo vsakodnevne uporabe bolj obarvana s pogovornimi in narečnimi izrazi.

Pismo očeta Marka Kappusa, Kranjca, D. J., s plovbe v bližini Kanarskih otokov, 10. julija 1687, očetu Michaelu dell Potaeju v Ljubljano:

Prepis Kappusovega pisma s Kanarskih otokov, 1687.
Vir: Dolski arhiv v Arhivu RS.

Ohranilo se je pet Kappusovih pisem iz Amerike na Kranjsko v nemščini in latinščini, poleg pisem napisanih v španščini (prim. Šabec 2022) ter kronografske pesnitve *Enthusiasmus* (Nabergoj 2021), in sicer so prva štiri v prepisih shranjena

v »Dolskem arhivu« v Arhivu RS v Ljubljani, zadnje pa je bilo objavljeno v nemški knjigi jezuitskih pisem *Der neue Welt–Bott*. Gre za prepise pisem s Kanarskih otokov, teti iz leta 1689 v nemščini, bratu iz leta 1691 v nemščini, Janezu Gregorju Dolničarju iz leta 1691 v latinščini (Dolski arhiv) in bratu iz leta 1699 v nemščini (*Der neue Welt–Bott*). Ta Kappusova misijonska pisma kažejo dar za naracijo in doživeto podajanje dogodkov in novega okolja ter opisujejo tegobe in prijetne trenutke misijonskega delovanja in avtorjeve odnose z domačimi (brat, teta) ali pomembnimi ljudmi na Kranjskem (Dolničar), ki jih je gojil tudi od daleč, z roba tedaj znanega sveta.

V »Dolskem arhivu« Jožefa Kalasanca pl. Erberga (1771–1843), ki je bil strasten zbiratelj starin in kulturni zgodovinar in ki so ga živo zanimala dejstva v povezavi z zgodovino vojvodine Kranjske, tako najdemo štiri pisma v prepisih. Kronološko prvo pismo s Kanarskih otokov je že bilo predstavljeno prej. V tej razpravi se bom omejil le na tri pisma Marka Antona Kappusa, teti, Janezu Gregorju Dolničarju in drugo pismo bratu iz leta 1699. Prvo pismo v nemščini je Kappus napisal leta 1689, torej komaj leto dni po prihodu v Ameriko, v misijonu Cucurpe. Naslovljeno je bilo na njegovo teto Frančiško Adlmann, opatinjo tedaj nunskega samostana klaris v Škofji Loki.

Kappusovo pismo je napisano je v gotici, z izjemo nekaterih imen, ki so napisana v latinici. Avtor prepisa, ki je mestoma slabo čitljiv, je verjetno prihajal z območja, kjer je živel Kappus pred svojim odhodom (Stanonik, 1986, 52), saj kaže na uporabo južnonemškega dialekta, ki se je uporabljal na današnjem Gorenjskem oziroma tudi širše na Kranjskem. V tematskem smislu je pismo zanimivo zato, ker dobro opiše ne le klimo in geomorfološke značilnosti pimerijske oziroma sonorske pokrajine, ampak pokaže tudi na relativno dobro delujoče gospodarstvo in kmetijstvo v tem delu Nove Španije v času poznega 17. stoletja.

Kopija pisma, ki ga je poslal g. Marko Anton Kappus gospe Frančiški Adlmann, redovnici v Škofji Loki, sedaj opatinji samostana na istem mestu [uvod v prepis].

Prečastiti, duhovni in Gospodu ljubi gospe materi Frančiški in gospe sestri Mariji Tereziji.

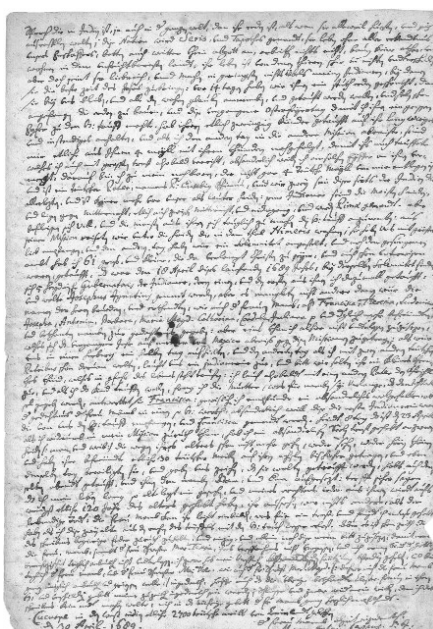
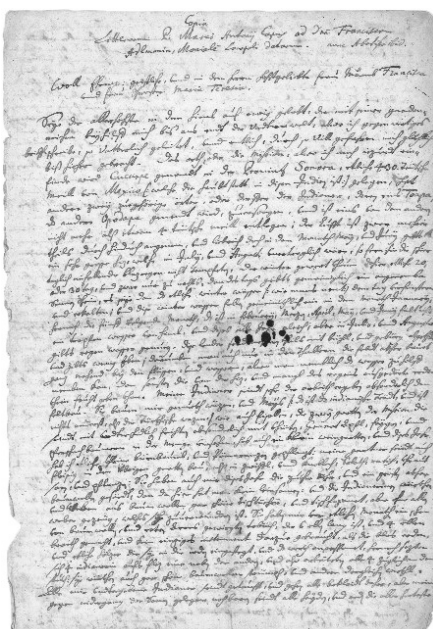
Naj bo Najvišji v nebesih večno zahvaljen, da me je tako očetovsko vodil s svojo milostno pomočjo do roba drugega sveta, kjer sedaj pišem to pismo, in ki me je končno, skozi mnoge nevarnosti, varno pripeljal do sem. Kraj oziroma misijon, kjer sedaj bivam, se imenuje Cucurpe v provinci Sonora in leži kakih 430 nemških milj od Méxica (ki je glavno mesto v teh Indijah). Kraj skrbi še za dve samostojni indijanski vasi, ena od njiju se imenuje Toapa, druga pa Opodepa, ki sta oddaljeni le kake 4 nemške milje. Zrak je večinoma zelo prijeten in blagodejen, čeprav je v maju in juniju velika vročina, ki bi bila v mesecu juliju in avgustu nevzdržna, če je ne bi hladili vsakodnevni nalivi. Zima tukaj traja le kakih dvajset ali trideset dni in še to le ponoči, saj čez dan ponavadi prijetno sije sonce, razen kadar je dan ohlajen in temačen spričo zimskih voda (kot jim pravijo); in ko pridejo ta zimska deževja navadno v mesecu januarju, po preteku katerega je naslednjih 5 mesecev – to pomeni februar, marec, april, maj in junij – obdobje, ko ne pade niti kapljica dežja. Enako je vsako leto. Kljub temu

pa je v juliju in avgustu dovolj deževnice. Te dežele so večinoma polne gričkov in gora in imajo le malo ravnine; spričo tega so polja obdelana le v dolinah v bližini rek, kjer jih je pač mogoče obdelovati s pomočjo vode, saj sicer zemlja, presušena od vročine in pomanjkanja dežja, ne bi dala pridelkov. Moji Indijanci so zelo pridni za delo, še posebej za poljedelstvo. Zame pridelajo dovolj pšenice in koruze (to je indijansko žito, ki ni nič drugega kot turščica), kakor tudi fižol. Dva vrta misijona sta zelo dobro založena z različnim sadjem, posebej s kutinami, granatnimi jabolki, figami in breskvami; imam tudi majhen vinograd in letos sem posadil nekaj majhnih hrušk in pomarančevcev. Moji vrtnarji so prizadevni tudi pri drugih vrstah hortikulture, kot je na primer sejanje in sajenje čebule, česna, solate, redkvice, zelja; letos so zame posejali tudi sladkorni trs in velik nasad bombaža, saj tukaj ni lanenega semena. Indijanke predejo in tkejo iz bombaža zelo lepe prte in namizne prtice, a brez vsakršnih tkalskih pripomočkov, kar človeka mora presenetiti. Pred nekaj meseci so zame naredile čudovito preprogo iz bombaža in rdečega blaga vrste arras, dolgo 6 vatlov in 4 široko, in za to niso uporabile nobenega instrumenta, le navadno zemljo in nekaj koščkov lesa, ki so jih zapičile v zemljo in stvar zatesnile, potem pa so se 4 Indijanke posedle na ravna tla, druga ob drugo in so hkrati delale na tej zavesi: iz bombažne volne predejo lepe nogavice in druge podobne izdelke. Vsi Indijanci, ki so mi podrejeni, so krščeni, vsi hodijo naokrog oblečeni, vendar pa so vsi moji sosede, ki živijo proti sončnemu zahodu, pogani in govorijo najtežji jezik, kar jih obstaja v Indijah, da, morda celo na vsem svetu, saj je njihova govorica taka, kot da bi se neprestano radi odkašljali. Ta narod se imenuje Seri in Tepoke, živijo brez védenja o našem Stvarniku, niti ne molijo h kakemu maliku, prav nič ne delajo, ne obdelujejo polj, živijo na izrazito nerodovitnem območju, njihovo življenje se skoraj v ničemer ne razlikuje od živali, in vendarle so zelo prijazni, prav z ničimer ne škodujejo mojim Indijancem, med katerimi preživijo večji del leta; pred štirinajstimi dnevi smo jim dali kos zemlje, ker želijo ostati med nami, sprejeti pravo vero in biti krščeni. Začeli so obdelovati zemljo in v času zadnjih velikonočnih praznikov sem, zato da bi v njih vzbudil veliko željo za sveti krst, na njihovo dolgotrajno in gorečo prošnjo krstil kakih dvajset otrok; ko sem naslednji dan odšel v drugi misijon, so mi nekateri od njih s svojimi otroki sledili 4 milje, da bi jih krstil, in to sem tudi storil z največjim veseljem, še posebej, ker sem opazil tolikšno vnetost med njimi. Zatem sem šel k sosеду, ki je malo manj kot 4 nemške milje oddaljen od mene. Je nemški oče, po imenu oče Eusebius Khinus, in midva sva zadnja misijonarja v tem delu Indij. In nikogar drugega ni naprej od naju, zgolj pogani. Večina njegovih Indijancev je poganov in živijo proti severu, nekateri tudi med severno in zahodno stranjo, in se imenujejo Pima. Večina od njih si močno prizadeva, da bi postali primerni za sveti krst. Od njegovega misijona sva potovala do pogankega ljudstva v dolini Himeris; sprejeli so naju z največjo ljubeznijo. Naslednjega dne sva pripravila slovesnost in po peti maši sem krstil 61 odraslih in otrok, ki so želeli postati kristjani in so že bili poučeni o Bogu. To se je zgodilo 18. aprila tega leta 1689. Na slovesnosti je bilo prisotnih 5 poganških indijanskih poglavarjev, od katerih sem prvega tudi takrat krstil. In hotel je biti Jožef Ignacij, drugim pa sva dala [Kappus in Kino, op prev.] imena gospodov bratov in znancev, kakor tudi ime matere Frančiške, pa Terezija, Ludovika, Jožefa, Antonija, Barbara, Marija Magd., Katarina, Kordula, Julijana in še druga imena v spomin sorodnikov in znancev. Toda ene stvari tukaj ne smem pozabiti dodati: zgodila se je lansko leto med mojim odhodom iz Méxica proti tem misijonom: ko smo pol dneva počivali v nekem zavetišču in naslednjega dne, ko sem že hotel oditi skupaj z dvema nemškima patroma, je pritekla Indijanka in prosila, naj krstim njenega malega bolnega otroka, ki je v smrtni nevarnosti: takoj sem stekel s še enim očetom proti koči, in ko sem hotel otroka krstiti, sem mater vprašal, katero ime želi dati otroku, ona pa je odgovorila: Frančiška. Začutil sem nenavadno veselje, zaradi spomina na gospo mater v tem svetem dejanju, še posebej, ker je bila to prva Indijanka, ki je od naju prejela sveti krst, in imenovala sva jo za Frančiško. 8 dni

tega, na 23. april, ko sem se vrnil v svoj misijon, sem doživel nenavadno duševno tolažbo, ki sta jo povzročila dva pogana (moški in ženska), ki spričo svoje starosti nista več mogla hoditi, niti videti ali slišati, k meni pa so ju prinesli njuni sorodniki kakih 30 nemških milj na ramenih, in istega dne sta dovolila ter nam dala vedeti, da želita biti krščena, in to sem tudi storil še isti večer in sem ju poimenoval Adam in Eva. Z gotovostjo lahko trdim, da v svojem življenju še nisem videl tako starih ljudi, po moji oceni bi bil lahko vsak izmed njiju star kakih 120 let, videti sta bila namreč kot živa smrt: gospa mati si lahko predstavljajo, kakšno tolažbo in veselje sem moral izkusiti, ko sem rešil ta dva stara človeka s sveto krstno vodo iz hudičevega žrela. Sedaj pa je že čas, da kar vam pero, ki bi kar želelo pisati. Naj k svoji prošnji dodam še naslednje: gospa mati, skupaj z gospo sestro Mar. Terezijo, naj ne pozabijo na svojo obljubo in me priporočajo, mene, ubogega grešnika, vsak dan božji milosti; jaz sem se do danes trdno držal svoje obljube in se vsakodnevno spominjal gospe matere in sestre Marije Ter., kakor tudi sestre Mar. Magd. (tej naj me mati, prosim, prijateljsko priporočijo in ji sporočijo moje pozdrave). Upam, da se bodo tudi druge gospe iz samostana, ki sem jih imel priliko srečati, spomnile name v svojih svetih in nedolžnih molitvah. Končujem, sicer temu mojemu pisanju ne bo konca, in se toplo priporočam gorečim molitvam gospe matere.

Cucurpe v Zahodnih Indijah, ki leže kakih 2400 milj od Kranjske, 30. aprila 1689.

Marcus Antonius Cappus, S. J.
Vselej z mislimi na gospo mater⁸

Prepis pisma teti Frančiški Adlmann, 1689.
Vir: Dolski arhiv v Arhivu RS.

⁸ Prevedla Igor Maver in Niko Hudelja.

Pismo Janezu Gregorju Dolničarju iz leta 1691

Istega dne kot bratu, 20. januarja 1691, je Kappus napisal in z isto ladjo odposlal v Evropo tudi pismo tedaj zelo pomembnemu Kranjcu Janezu Gregorju Dolničarju, pravniku in zgodovinarju ter soustanovitelju *Academie operosorum* v Ljubljani.

Najplemenitejšemu in velespoštovanemu Gospodu, predragemu do smrti!

Vaše nadvse drago pismo, Gospod, ki sem ga prejel z največjim veseljem v srcu skupaj z mnogimi drugimi evropskimi pismi dne 8. aprila 1690 v ta skrajni kot spodnjega sveta, mi je bilo v veliko uteho. Veseli me, da polno uživata zaželeno zdravje, in zahvaljujem se Vam za sporočanje različnih novic, ki mi je tako drago. Ali je morebiti Karl Jožef postal moj sovražnik, da se mu ne zdi vredno, da bi mi poslal svoje pozdrave? Toda o tem nočem razmišljati. Želim mu, da bi bil kar najbolj zdrav in da bi uspeval v svojem poklicu. Tukaj plačujem velik davek, ko trpim za vsakoletnimi vročicami, še posebej jeseni, in cele mesece imam tridnevno mrzlico ter zato ležim v postelji. A to so »privilegiji« [narekovaji op. prev.], ki sodijo k temu nestalnemu življenju. Zelo pogosto se Vas, Gospod, spominjam, in ostajam pri svojih obljubah, a ne morem izpolniti Vaših želja. Tole namreč pišem v slepi naglici, ker sem včeraj izvedel, da se bo kmalu pojavila dobra priložnost, ko bo mogoče pisma poslati v México, od tam pa bodo nato potovala v Evropo, tako da se bojim, da mi nepredvideni sel ne uide. Vendar pa se bo čez nekaj mesecev zopet pokazala enako zanesljiva priložnost, ko bom Vam, Gospod, kot tudi drugim prijateljem lahko obširneje pisal. Sedaj lahko le na kratko povem, da je 11. maja nedaleč od tod neki Španec zagrešil hud zločin: po naključju je našel ženo grešiti z drugim Špancem v majhni koči in ga v jezi in navalu upravičenega ljubosumja na licu mesta ustrelil, ženo pa tudi ubil z več udarci puškinega kopita. Letos je demonski sovražnik Kristusovega križa sicer povzročil tudi druge »veselice« [narekovaji op. prev.] v pokrajini Tarahumara. Ob njegovem sčuvanju se je veliko tamkajšnjih Indijancev zarotilo v bogokletni upor, da bi se povsem otnesli jarma katoliške vere. Že sta padli dve žrtvi v svoji krvi, pater Didak Ortiz de Foronda in pater Emmanuel Sánchez, ki so ju sinovi, nehvaležni svojim očetom, kruto umorili, prvega 29. marca, drugega pa 7. aprila, in to bi bili storili tudi z drugimi osmimi patri misijonarji, če ne bi bili ti – s pomočjo Božje previdnosti – pobegnili, eda si rešijo življenj, ker so jih opozorili zvesti Indijanci. Divjak, ki naj bi prvi izstrelil puščico v patra, si je, ko je bil kasneje zajet in odveden, sam zadal smrtno rano s pestjo puščic, ki jih je nosil s seboj, na isto mesto, kamor je zadel patra, se pravi v stegno, in je nekoliko kasneje umrl kot stekel pes in tako prejel kazen za svoje bogoskrunstvo, kot je zaslužil. Ti uporniški divjaki so spremenili v pepel več misijonov, nekateri so si bogoskrunsko nadeli duhovniške sutane in drugi spet albe, humerale, mašne plašče in druga cerkvena oblačila. Eden od njih si je celo poveznil na glavo biret in tako šel v boj proti Špancem, ki so jih [naši] poklicali na pomoč. Vendar pa norčevanje divjaku ni dosti pomagalo, ampak v resnici škodovalo, ta čelada je bila namreč tarča vseh, zato je med vsemi umrl najprej kot prva Luciferjeva žrtev. Sedaj se je s prihodom Špancev trušč pomiril, toda čas bo pokazal, kako dolgo bo mir vzdržal. Moji Indijanci in njihovi sosedje, predobremu Bogu hvala, živijo v miru in veliko bolj ljubijo pravo vero, potem ko so jo enkrat sprejeli, ter niso divji in barbarski, kot so Tarahumare, ki nikoli ne bodo nehali preizkušati velike potrpežljivosti očetov misijonarjev. Zdaj pa bom zadržal svoje pero, ki bi želelo pisati še naprej, in vljudno Vas prosim, Gospod, da prenesete moje ljubeče pozdrave vsem znancem in prijateljem, še posebej mojemu prijatelju očetu Frideriku Schwartzu, očetu Janezu Meagu in drugim očetom, mojim znancem, če so trenutno v Ljubljani: priporočam se tudi v spomin gospodu Karlu Jožefu in prosim Vas, Gospod, da

nikakor ne pozabite na Vašega gospoda očeta in na mojega gospoda brata Jurija, ki sem mu pisal marca, slednjima se še posebej priporočam. Spominjam se vseh in predvsem vseh, ki še žive; od Božje dobrote pričakujem le to, da se po koncu tega kratkega življenja vsi skupaj spet srečamo in uživamo v večnih nebesih. Ostanite živi in zdravi ter molite zame.

Cucurpe, 20. januarja 1691

Vaše presvetlosti služabnik v Kristusu
Marcos Antonio Kappus

Istega dne sem prejel [pismo] od očeta Filipa Albertha iz Dunajskega Novega mesta, datirano s 1. aprilom 1688, in še eno [pismo] očeta Janeza Meaga, oddano v Ljubljani 29. marca 1689, a mi pomanjkanje časa ne dopušča, da bi jima odgovoril, vendar sem prepričan, da bom to storil ob naslednji priložnosti.

Pismo je naslovljeno takole:

Presvetlemu Gospodu Janezu Gregorju Dolničarju, svojemu gospodu in prijatelju

24. junija 1692

Evropa

Ljubljana na Kranjskem⁹

To zadnje kaže na dejstvo, da je Dolničar prejel Kappusovo pismo v Ljubljani šele po več kot enem letu, saj ga je pošiljatelj, kot vidimo v pismu, odposlal 20. januarja 1691.

Pričujoče pismo v latinščini je eno izmed štirih, ki se v prepisu nahajajo v t. i. Dolskem arhivu Erbergove zbirke. Besedilo je kopija zdaj izgubljenega originala in je bila napravljena verjetno najkasneje v začetku 19. stoletja (Stanonik, 1990, 27). Kappus ga je napisal 20. januarja 1691 Janezu Gregorju Dolničarju pl. Thalbergu, pri čemer uporablja še kranjsko/slovensko varianto priimka Dolničar, in ne Thalnitscher. Odkrije nam Kappusove bogate družbene stike doma na Kranjskem pred odhodom v Ameriko in opis upora Indijancev Tarahumara v letu 1690, ko so ti po umoru očeta Diega Ortiza de Foronde uničili več misijonov, kot je zapisal tudi v pismu bratu. Španci so ta upor zatrli in zajeli številne uporne Indijance, med drugim tudi tistega, ki je ustrelil misijonarja. Ta Indijanec se je potem, kot izvemo, sam zabodel z zastrupljeno puščico, morda po naključju, še bolj verjetno pa namenoma, in umrl. Kot je razvidno iz Kappusovega pisma, je bil oče Manuel Sánchez ubit 7. aprila 1690, čeprav je bilo dotlej splošno sprejeto, da je umrl 11. aprila, oče Diego Ortiz de Foronda pa naj bi bil po Kappusu umrl še prej, torej ne 11. aprila, marveč 29. marca 1690; ta datum omeni v dveh različnih pismih (v pismu bratu in v pismu Dolničarju) in ga zato moramo upoštevati kot zanesljivejšega.

⁹ Prevedla Igor Maver in Nada Grošelj.

vojni za špansko nasledstvo, v kateri je Avstrija, nekdanja španska zaveznica, postala njena nasprotnica. To je očitno imelo za posledico tudi dejstvo, da po letu 1700 ni več znanih (in ohranjenih) Kappusovih pisem sorodnikom domov, saj so bile vezi med kraljestvoma prekinjene.

Po tridesetletnem delu med domorodci so bili poleg pastoralnega dela misijonarja jezuita Marka Antona Kappusa vidni tudi konkretni rezultati, npr. razvoj živinoreje, ki bi med domorodci lahko odpravila lakoto, kakor je verjel in si za to prizadeval. In nenazadnje so tu njegova pisma v nemščini, latinščini in španščini, njegova zaobljuba in *indipetae* pa so prav tako v latinskem jeziku. Kljub temu ne gre pozabiti, da je kranjski jezik postavil na prvo mesto v svojem poznavanju in uporabi jezikov, poleg nemščine, kastiljščine ter latinščine. Mednarodni pomen Marka Antona Kappusa in prispevek, četudi posreden, h kartografiji Severne Amerike, še posebej Kalifornije, je bil doslej večinoma prezrt, njegovo delo pa predstavlja pomemben del slovenske kulturne zgodovine ter dediščine.

Bibliografija

Maver, Igor. »*Indipetae* in nekatera neobjavljena pisma slovenskega misijonarja in raziskovalca Marka Antona Kappusa iz španske kolonialne Severne Amerike (*Nueva España*)«. Igor Maver, ed. *Stanonikov zbornik: študije in eseji s področja literarnih in sorodnih ved*. 1st ed. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2016. 57–103, ilustr.

Maver, Igor, et al. *Marko Anton Kappus (1657–1717): slovenski jezuit na koncu Novega sveta*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2021. 17–74.

Nabergoj, Tomaž, et al. *Marko Anton Kappus (1657–1717): slovenski jezuit na koncu Novega sveta*. (Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2021. 297–362, México, 1708.

Stanonik, Janez. »Letters of Marcus Antonius Kappus from Colonial America IV«. *Acta Neophilologica* 22 (1989): 39–50.

– –. »Letters of Marcus Antonius Kappus from Colonial America V«. *Acta Neophilologica* 23 (1990): 27–37.

Šabec, Maja, Tomaž Nabergoj, Igor Maver, Ana Cecilia Prenz Kopušar. *Marko Anton Kappus (1657–1717): slovenski jezuit na koncu Novega sveta*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2021. 75–270.

Vidmar, Luka (ur.). *Trubar, Hren, Valvasor, Dolničar: O slovstvu na Kranjskem: Elektronska znanstvenokritična izdaja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Fundacija dr. Bruno Breschi, 2013.